

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

ULLA AALTO-KAIJANEN

Eettinen osaaminen vanhustyössä

VANHUSTYÖN TUTKINTO-OHJELMA
2021

Tekijä(t) Aalto-Kaijanen, Ulla	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä maaliskuu 2021
	Sivumäärä 32	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Ettinen osaaminen vanhustyössä.		
Tutkinto-ohjelma Vanhustyön koulutusohjelma		
<p>Tällä opinnäytetyöllä kartoitettiin millaisia eettisiä ongelmia vanhustyössä hoitajat kokevat ja millaista eettistä osaamista vanhustyössä tarvitaan. Opinnäytetyön menetelmänä käytettiin kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Tavoitteena oli aikaisempien tutkimusten avulla tarkastella, miten eettistä osaamista voidaan kehittää hoitotyössä ja millainen merkitys eettisellä toimikunnalla tässä voisi olla.</p> <p>Aineistoa kerättiin syksyn 2020 aikana.</p> <p>Avoimella keskustelulla ja eettisten ongelmien näkyväksi tekemisellä voidaan parantaa hoitotyön laatua. Etiikka ja eettiset kysymykset tulee nähdä muutos pohdinnan välineenä, koska ne koskettavat jokaista hoitajaa jokapäiväisessä toiminnassa.</p> <p>Eettisen työskentelyn tavoitteena on edistää asukkaan etua ja oikeutta ja vaikuttaa häntä koskevaan päätöksentekoon ja itsemääräämisoikeuteen. Eettisistä ongelmista on tärkeää keskustella työyhteisössä avoimesti ja säännöllisesti.</p> <p>Opinnäytetyössä avattiin seuraavia käsitteitä; eettiset ongelmat hoitotyössä, ettinen osaaminen hoitotyössä, ettisen toimikunnan merkitys hoitotyössä.</p> <p>Kirjallisuuskatsauksen tulosten pohjalta pohdittiin vanhusten hoitotyössä kohdattuja ongelmia ja niiden yleisyyttä, eettiseen osaamiseen liittyviä tekijöitä, sekä millä keinoin eettistä osaamista voitaisiin kehittää. Tulosten mukaan eettisistä asioista ja ongelmista on tärkeää keskustella avoimesti työyhteisössä. Lisäksi hoitajilla pitää olla riittävästi havainnointikykyä tunnistaakseen asukkaiden yksilölliset tarpeet.</p>		
Asiasanat vanhustyö, ettinen osaaminen, ikäihmisen hyvinvointi, omavalvonta		

Author(s) Aalto-Kaijanen, Ulla	Type of Publication Bachelor's thesis / Master's thesis	Date March 2021
	Number of pages 32	Language of publication: finish
Title of publication Ethical know-how in elderly care.		
Degree program Degree Program in Elderly Care		
<p>The objective of this thesis was to map out the ethical issue's nurses are facing in the elderly care and further what type of ethical knowledge is required. Research was conducted by descriptive literature review. Target was to consider how ethical knowledge can be developed in the elderly care and also to scrutinize the role of ethical committees. Material was collected during fall 2020.</p> <p>Quality of care taking can be improved with open dialog and with bringing up ethical issues. Ethics and ethical questions should be considered as a method of change development as these topics affect each nursing in their everyday work.</p> <p>Aim of the ethical work is to promote interests and rights of the residents and to influence decision making and their self-determination alike. Regular and open dialog about ethical issues is important within a work community.</p> <p>Thesis dealt with the following concepts: ethical issues, ethical knowledge and the role of the ethics committees in the elderly care.</p> <p>Based on this literature review issues faced in the elderly care, their prevalence, matters related to ethical knowledge as well as possibilities to improve ethical knowledge were considered. According to the literature findings it is important to discuss ethical matters and issues openly in a work community. In addition, nurses need to have sufficient observation skills to recognize the individual needs of each resident.</p>		
<u>Key words</u> elderly care, ethical knowledge, welfare of the elderly, self-monitoring		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTA	6
3 OPINNÄYTETYÖN KESKEISET KÄSITTEET	7
3.1 Eettiset ongelmat	9
3.2 Eettinen osaaminen	10
3.3 Eettinen toimikunta	11
4 IKÄIHMISEN HYVINVOINTI	12
4.1 Kuntien eettinen valvonta ja kehitystyö	13
4.2 Omavalvonta	14
5 EETTISET PERIAATTEET VANHUSTYÖSSÄ.....	14
5.1 Hoitotyön eettiset periaatteet.....	15
6 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ, TARKOITUS JA TAVOITE	18
6.1 Menetelmänä kirjallisuuskatsaus	18
6.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	19
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	20
7.1 Aineiston keruu	20
7.2 Viimeisimmän kirjallisuuden ja tutkimusaineiston avaaminen	20
7.3 Tutkimusaineiston analysointi	21
8 SYNTEESI KIRJALLISUUSKATSAUKSEN AINEISTOSTA	22
8.1 Millaisia eettisiä ongelmia kohdataan viimeisessä vanhustyön tutkimuksessa	22
8.2 Mitkä eettiseen osaamiseen liittyvät tekijät nousevat viimeaikaisten tutkimusten perusteella esiin?.....	23
8.3 Millä keinoin eettistä osaamista voidaan kehittää?	24
9 ARVIOIVA POHDINTA.....	27

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Pohdittaessa hyvää vanhenemista ja vanhuutta, etiikkaa ei voi sivuuttaa. Vanhenemiseen sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla kietoutuvat eettiset ongelmat nousevat meillä olevien yhteiskunnallisten kehitystrendien ristiriidoilta, resurssiongelmista, yhteiskunnallisista linja- ja muista valinnoista sekä niiden seurauksista (Heikkinen, Jyrkämä & Rantanen 2016, 549). Vanhustyö on paineen alla, kun väestö ikääntyy ja hoivantarve lisääntyy.

Lainsäädäntö, arvot ja ammattieettiset ohjeet ohjaavat terveydenhuollon henkilöstöä arjessa ja antavat raamit eettiselle toiminnalle. Hoitajan omilla arvoilla ja toimintaperiaatteilla on suuri merkitys siihen, mitkä käsitykset hänellä on hyvästä kohtaamisesta ja ihmisyydestä. Arvot ja näkemykset hyvästä ja oikeasta muodostavat tärkeän osan ammatillisuuden ja ammattietiikan perustasta. (Vuori-Klemilä, Lindroos, Nevala & Virtanen 2005,1).

Hoitajat kohtaavat päivittäin eettisiä ongelmia vanhustyössä ja niiden tunnistaminen vaatii eettistä osaamista. Eettinen osaaminen on kykyä toimia eettisesti oikein hoitotyössä. Eettiset ongelmat ovat sellaisia, ettei niiden kanssa tulla valmiiksi, eikä niihin ole selkeästi yhtä oikeaa ratkaisua (Leino-Kilpi & Välimäki 2009,3). Tämän vuoksi eettisistä ongelmista on tärkeää keskustella säännöllisesti työyhteisössä. Tavoitteena on aina ajaa asukkaan etua ja oikeutta ja vaikuttaa häntä koskevaan itsemääräämisoikeuteen ja päätöksentekoon.

Etiikka ja eettiset pohdinnat ovat läsnä arkipäivän pohdintoina ja käytäntöinä. Mitä oikeudenmukaisuus merkitsee, millaista hoitoa ja hoivaa kykenemme antamaan. Miten asukkaiden ihmisarvo ja itsemääräämisoikeus todentuu meidän toiminnassamme (Heikkinen, 2016, 553).

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen valittuja hoitotyön etiikkaan liittyviä tutkimuksia ja pohdin niiden pohjalta vanhusten hoitotyössä kohdattuja ongelmia ja niiden yleisyyttä, eettiseen osaamiseen liittyviä tekijöitä, sekä sitä millä keinoin eettistä osaamista voitaisiin kehittää. Tämän työn ajatuksena on myös, miten etiikan ja eettisten ongelmien pohdinnan voi nähdä muutoksen ja kehittämisen välineenä. Miten voisimme toimia toisin tai tehdä asiat paremmin kuin aikaisemmin.

Eettistä osaamista voidaan kehittää, kun eettiset ongelmat tunnistetaan. Tärkeää on pohtia eettisiä ongelmia itsessään eikä vain etsiä niille ratkaisuja. Keskeistä on taata vanhustyön oikeudenmukaisuus, luottamuksellisuus, turvallisuus, asiakkaan kunnioittaminen, tasapuolisuus ja asiakaslähtöisyys, sekä riittävät resurssit.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHTA

Eettinen osaaminen on monissa aiemmissa tutkimuksissa todettu tärkeäksi ja olennaiseksi osaksi hoitajan ammattitaitoa. Tästä huolimatta eettistä osaamista ei ole terveydenhuollon alalla tutkittu riittävästi ja siksi koen tämän aiheen tärkeäksi.

Opinnäytetyön aiheen valintaan vaikutti myös pitkä työkokemukseni hoitajana. Vanhustyön kokemuksen ja opiskelun myötä on syntynyt kiinnostus vanhustyön kehittämiseen.

Eettisten ongelmien tunnistaminen ja ratkominen ovat jokapäiväinen ja haastava osa vanhustyötä. Eettisiä ongelmia kohdataan esimerkiksi tilanteissa, kun hoitaja joutuu ottamaan vastuuta asukkaan puolesta päätöksenteosta. Jo lainsäädäntö sanelee sen, että jokaisella potilaalla on oikeus päättää itseään koskevista asioista. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992) lähtökohtana on, että myös niiden potilaiden tahtoa on kunnioitettava, jotka eivät kykene päättämään hoidostaan, ja että heidän arvioidun etunsa pohjalta toimitaan vain silloin, kun selvitystä heidän omasta tahdostaan ei saada. (Valviran www-sivut 2018.) Lainsäädännön ohella itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja asukkaan oman päätöksenteon tukeminen arjen hoitotyössä ovat tärkeitä eettisiä periaatteita vanhustyössä.

Tämän opinnäytetyön taustalla on ajatus, että eettisen toimikunnan perustamisella olisi positiivinen vaikutus vanhustyötä tekevien hoitajien eettiseen osaamiseen. Tavoitteena on, että hoito- ja hoivatyön laadun kehittämässä keskitytään erityisesti eettisten ongelmien tunnistamiseen sekä sen varmistamiseen, että hoitokodin asukkaan äänen kuuluminen ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen ovat teemoja, joita tullaan kehittämään vanhusten hoidossa ja tämä opinnäytetyö on innostamassa kehittämään niitä edelleen.

3 OPINNÄYTETYÖN KESKEISET KÄSITTEET

Etiikka tulee kreikan sanasta *êthos*, joka tarkoittaa ensisijaisesti luonnetta ja tapoja. ”Etiikan tehtävänä on auttaa ihmisiä tekemään valintoja, ohjaamaan ja arvioimaan omaa ja toisten toimintaa sekä tutkimaan toimintansa perusteita. Etiikka ei anna valmiita ratkaisuja, mutta se tarjoaa ajattelun ja pohtimisen välineitä”. (ETENE 2001).

Terveydenhuollon eettiset periaatteet, luovat terveydenhuollon etiikan perusteet. Nämä periaatteet ovat: oikeus hyvään hoitoon, ihmisarvon kunnioitus, itsemääräämisoikeus, oikeudenmukaisuus, hyvä ammattitaito ja hyvinvointia edistävä ilmapiiri, yhteistyö ja keskinäinen arvonanto. (Etene 2001.) Hoitotyötä ohjaavina eettisinä periaatteina pidetään ihmisarvon kunnioittamista, hyvän tekemistä sekä pahan välttämistä, oikeudenmukaisuutta ja perusteltavuutta. Hoitotyötä tekevällä tulee siis olla syvälinen käsitys omaa työtään koskevasta arvoperustasta, sillä hoitaminen määritellään toisen ihmisen inhimilliseksi auttamiseksi. (Leino-Kilpi & Välimäki 2014, 14, 23–24, 30).

Hoitotyön arvot ilmenevät kaikessa tekemisessä ja ne ohjaavat meitä päätösten teoissa. Arvot kytkeytyvät myös kulttuureihin ja ne vaihtelevat eri yhteisöissä. Hoitotyön ammatillisia arvoja opitaan pääsääntöisesti terveydenhuoltoalan opinnoissa ja työelämässä. (Vuori-Kemilä, Lindroos, Nevala & Virtanen 2008, 22.)

Arvoista ja normeista tulee moraalii. Sana moraalii tulee latinan sanasta mores eli tavat. Moraalissa on kyse hyvän ja pahan erottamisesta, jollakin tasolla myös hyvistä tavoista.” (Vuori-Kemilä, Lindroos, Nevala& Virtanen 2008, 24.)

Ammattietiikan lähtökohdat ovat ”Ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Eettinen keskustelu, päätöksenteko ja harkinta eivät ole vain yksittäisen työntekijän vastuulla, vaan pohdintaan ja ratkaisuntekoon on osallistuttava koko työyhteisön ja organisaation.” (Talentia Etiikkaopas 2017).

Ammattietiikan avulla edistetään ihmisen hyvän elämän toteutumista ja eettisiin toimintatapoihin vaikuttaminen on osa ammatillisuutta. ”Ammattietiikka on lakia laajempi käsite, koska se ohjaa koko ammatillista toimintaa ja siihen liittyviä ratkaisuja”. (Talentia Etiikkaopas 2017).

Ammattietiikka antaa toiminnalle suunnan, mutta antaa mahdollisuuden tilannekohtaiseen punnintaan. Sen tarkoituksena on auttaa ymmärtämään ammattiin liittyvän osaamisen ja sen salliman vallankäytön rajoitteet ja velvoitteet.

Ammattieettisissä ohjeissa korostetaan aina potilaan ja asiakkaan etua. (ETENE-julkaisuja 32). Seuraavat lainaukset ovat lähihoitajien ajatuksia ammattietiikasta ja sen sisällöstä. (Vuori-Klemilä, Lindroos, Nevala& Virtanen 2008,34).

”Ammattietiikassa on minulle henkilökohtaisesti keskeistä se, että kohtelen asukasta ihan samalla kunnioituksella kuin muitakin ihmisiä”. (Vuori-Kemilä, Lindroos, Nevala& Virtanen 2008, 33).

”Ammattietikka” ei ole mitään kovinkaan juhlavaa. Pienissä asioissa ja teoissa näkyy, onko työntekijällä ammattietiikkaa vai ei. Se kun on aika maanläheinen juttu”. (Vuori-Kemilä, Lindroos, Nevala& Virtanen 2008, 33).

”Ammattietiikka merkitsee minulle aika paljon sellaista itsenäistä pohdintaa. Mietin joka päivä aika paljon näitä eettisiä asioita ja sanon niitä vähän vitsinkin muodossa julki. Se on tavallaan sellaista, että sitä voisi verrata omatuntoon. Eli, jos sinulla ei ole omatuntoa, niin ei ole kauheasti kyllä eettisyyttäkään. (Vuori-Kemilä, Lindroos, Nevala& Virtanen 2008, 33).

3.1 Eettiset ongelmat

Viime vuosina gerontologian alalla on voimistunut keskustelu eettisistä ongelmista ja eettisistä periaatteista vanhustyön saralla. Aineksia keskusteluun on tuonut esimerkiksi Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallinen eettinen neuvottelukunta (ETENE), jonka tehtävänä on käsitellä potilaiden asemaan liittyviä eettisiä ongelmia. ETENE on julkaissut raportteja, joissa käsitellään vanhustenhoidon ja yleensäkin sosiaali- ja terveysalan etiikkaa ja etiikan nykytilaa. Raporttien perusviestin mukaan etiikka on paitsi yleisistä periaatteista koostuvaa niin myös periaatteiden soveltamisen kautta konkreettisesti läsnä olevaa vanhustenhoitoa arjessa ja arkitilanteissa (Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. 2018; Heikkinen ym. 2016, 549).

Vanhustyössä hoitaja kohtaa päivittäisessä työssään eettisiä ongelmia, joihin tulee reagoida. Tyypillistä on, että eettinen ongelma syntyy tilanteessa, jossa on ristiriitaa kahden tai useamman arvon tai hyväksi koetun asian välillä. Eettisen ongelman peruskysymys on, mikä on hyvää tai pahaa, oikein tai väärin tietyssä tilanteessa tai inhimillisen toiminnan alueella. Eettisen ongelman muita tunnusmerkkejä on esimerkiksi se, ettei mikään ratkaisuvaihtoehtoista ole täydellinen, vaan jokainen omalla tavallaan epätäydellisiä. Eettiset ongelmat ovat usein myös pitkäkestoisia, niihin ei ole olemassa nopeita, helppoja eikä lopullisia ratkaisuja. (Leino-Kilpi 2009, 61.)

Eettisiä ongelmia ilmenee vanhustyössä myös ihmisten välisessä vuorovaikutustilanteessa. Eettinen ongelma voi ilmetä niin, ettei jokapäiväinen toiminta tunnu sujuvan, asiakas ei ole tyytyväinen tai hoitaja kokee olonsa epävarmaksi siitä, miten tilanteessa tulisi toimia. (Leino-Kilpi 2009, 61.) Vanhustyössä on tavallisia tilanteet, joissa hoitaja joutuu syystä tai toisesta päättämään asiakkaan puolesta tai hänen kanssaan asioista, joissa käytännössä tulee valita kahden epätäydellisen ratkaisun välillä.

Eettisten ongelmien ratkaisujen lähestymistapojen moninaisuus vaikeuttaa käytännön hoitotyössä kohdattujen eettisten ongelmien ratkaisua työyhteisöissä. Työntekijät korostavat eri lähestymistapoja ja saattavat olla eri mieltä parhaasta ratkaisusta. Usein eettisen ongelman tunnistaminen aiheuttaa valintatilanteen. Osapuolina voi olla hoitaja

ja asiakas, hoitaja, asiakas ja omainen tai esimerkiksi useampi hoitaja. Haastetta lisää, jos osapuolet ovat eri mieltä parhaasta ratkaisusta.

3.2 Eettinen osaaminen

Eettistä osaamista voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta: ajattelun ja toiminnan tasolta. Ajattelun tasolla eettisyys näkyy henkilökohtaisten ja ammatissa yhteisesti hyväksytyjen arvojen ja periaatteiden tuntemisena ja tunnistamisena sekä lisäksi kykynä tarkastella omaa toimintaa etiikan näkökulmasta. Toiminnan tasolla eettisyys näkyy tekoina. Toiminnan kautta ihminen toteuttaa eettisiä arvojaan ja periaatteitaan käytännössä. Tahto ja uskallus tehdä hyvää ja sitoutuminen eettisiin arvoihin ja periaatteisiin luovat perustan eettiselle toiminnalle. Lähihoitotyössä pelkkä ammatillisten arvojen ja periaatteiden tunteminen ja niiden pohtiminen ei riitä. Toiminnan tasolla arvojen ja periaatteiden tulee näkyä eettisenä työotteena eli käytännön tekoina, asennoitumisena ja pyrkimyksenä jatkuvaan eettiseen kasvuun. (Vuori-Klemilä ym. 2005, 26).

Vanhustyössä hoitajia ohjaavien ammattieettisten ohjeiden lisäksi työntekijän oma eettinen osaaminen ja kyky eettiseen pohdintaan luo perustaa eettisyyden huomioimiselle työssä. Hyvä eettinen käytäntö vanhustyössä vaatii ammattieettisten periaatteiden toteuttamisen lisäksi hoitajalta päivittäisissä kohtaamistilanteissa toteutuvaa tilanneetiikkaa (Heikkinen ym. 2016, 5539).

Ensimmäinen edellytys eettisen osaamisen tarkastelulle ja kehittämiselle on se, että hoitaja kykenee tunnistamaan asioihin ja tapahtumiin liittyviä eettisiä näkökulmia ja pohtimaan niitä suhteessa omaan toimintaansa. (Vuori-Klemilä ym. 2005, 26).

Saukko (2016) havaitsi opinnäytetyössään, että eettisten ongelmien tunnistaminen on haasteellista. Hän kartoitti tutkimuksessaan lähi- ja sairaanhoitajien näkemyksiä hoitotyön eettisyydestä. Tutkimuksen aineisto kerättiin Turun kaupungin vanhusten asumispalveluissa. Tutkimuksen mukaan suuri osa työntekijöistä (89 %) oli kohdannut työssään eettisiä ongelmia. Eettiset ongelmat liittyivät pääsääntöisesti asukkaan itsemääräämisoikeuteen, kohteluun sekä ali- ja ylilääkitsemiseen. Hoitajat kokivat eettisiin ongelmiin puuttumisen vaikeana ja haastavana, koska hoitajilla on eriävät

näkemykset eettisyydestä. Pelättiin myös leimaantumista valittajaksi, toisen työntekijän työhön puuttuminen koettiin haastavaksi sekä sijaiset kokivat, ettei heitä kuunnella. (Saukko 2016.)

Eettisten ongelmien ratkaisemiseksi työntekijän tulee kyetä niiden tunnistamisen lisäksi pohtimaan erilaisten ratkaisu- ja toimintavaihtoehtojen moraalista arvoa sekä perustelemaan toimintansa ja päätöksensä moraaliselta kannalta. Työntekijä on vastuussa omista ratkaisuistaan, joten hänen tulee ymmärtää toimintaansa liittyvät eettiset näkökulmat. Ammattieettinen toiminta edellyttää työntekijältä rohkeutta ja uskallusta puolustaa omaa ja asiakkaan kannalta oikeaa ratkaisua. Jos työyhteisössä on ristiriitaisia näkemyksiä eettisistä ongelmista, on tärkeää osata kuunnella muiden näkemyksiä, että myös tuoda oma näkemys julki ja perustella sitä rakentavasti. Näin myös vuorovaikutustaidot korostuvat eettisen osaamisen kokonaisuudessa. (Vuori-Klemilä ym. 2005, 28.)

Yksi mahdollinen keino vahvistaa eettisten ongelmien tunnistamista ja avointa keskustelua aihepiiristä, voisi olla eettisen toimikunnan perustaminen.

3.3 Eettinen toimikunta

Eettinen toimikunta on yksi tapa, miten vanhustyössä voidaan tuoda eettisiä ongelmia esille ja mahdollisesti kehittää henkilöstön eettistä osaamista. Eettisen toimikunnan tarkoituksena on herättää keskustelua asukkaiden, omaisten ja henkilökunnan kesken ja pohtia toimintamalleja eettisiin ongelmiin. Ajatuksia ja kysymyksiä eettisistä asioista eettiselle työryhmälle voi tuoda kuka tahansa, hoitaja, asukas tai omainen. Tavoitteena on aina, että asukkaan ääni tulee kuulluksi.

Eettisen toimikunnan kannattaa koostua moniammatillisesta työryhmästä ja sen tavoitteena on avoin keskustelu ja pohdinta eettisistä ongelmista. Tavoitteena on myös käsitellä hoitoon ja asukkaan asemaan liittyviä eettisiä kysymyksiä.

Joissakin Suomen hoitokodeissa on eettisen toimikunnan kaltaista toimintaa, mutta lähinnä eettisiä toimikuntia on sairaaloissa. Eettisen työskentelyn ja eettisen toimikunnan tavoitteena on edistää asukkaan etua ja oikeutta vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin ja itsemääräämisoikeuteen.

Tutkimuksessa ”Ethical Competence: A Concept Analysis” todetaan, että eettisen kompetenssin ja osaamisen kehittämisen kannalta jatkuvalla koulutuksella on merkitystä. Moniammatilliset eettiset toimikunnat, eettiset konsultaatiot ja koulutukset tukevat eettisen osaamisen vahvistamista. (Kulju ym., 2016).

4 IKÄIHMISEN HYVINVOINTI

Ikääntyneen väestön määrä on suuri ja kasvaa edelleen. Iäkkäissä ihmisissä on toimintakyvyltään, terveydentilaltaan ja taloudellisilta mahdollisuuksiltaan hyvin erilaisessa tilanteessa olevia henkilöitä. Ikääntyvillä ihmisillä pitää olla samanlaiset mahdollisuudet hyvään elämään kuin muillakin ihmisillä. Ikääntyvien ihmisten osallisuutta, toimintakykyä ja hyvinvointia tukevat kunnat, järjestöt ja vapaaehtoiset. Erityisesti pitää huomioida ja tukea ikääntyviä, jotka voivat syrjäytyä. (THL 2020).

Ikääntyneiden hoitotyön lähtökohtana on tukea potilaan yksilöllisiä voimavaroja, pyrkiä säilyttämään olemassa olevia voimavaroja ja kuntouttamaan vanhusta. Ikääntyneiden hoitotyöhön kuuluu myös tukeminen kuoleman lähestyessä. (Leino-Kilpi 2012, 283.) Saattohoidossa on tärkeää potilaan tahdon toteutuminen, kivun ja kärsimyksen lievittäminen ja omaisten tukeminen. (Leino-Kilpi 2012, 309,311).

Asiakkaalla pitää olla oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun ilman syrjintää. Hänen ihmisarvoansa ei saa loukata ja hänen vakaumustansa ja yksityisyyttä tulee kunnioittaa, yksilölliset tarpeet ja kulttuuritausta huomioiden. Asiakkaalla pitää olla mahdollisuus osallistua palvelujen toteutukseen. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 821/2000).

Osallisuus ja yhteydet muihin vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin. Osallistuva ihminen vaikuttaa omaan ympäristöön ja yhteiskunnan kehitykseen. Osallisuuden voi nähdä osana aktiivista ja tervettä ikääntymistä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011).

Jokaisella ihmisellä on oikeus ainutkertaiseen ja ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun ja hoitoon. Iäkästä ihmistä tulee kohdella ainutkertaisena yksilönä ja hänen näkemyksiään pitää kuunnella ja ottaa huomioon. Eettisesti hyvä hoito toteutetaan yksilöllisesti, huomioiden ja kuunnellen. (ETENE-raportti 2004).

Teknologia ja digitalisaatio tuovat lisää mahdollisuuksia terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Teknologian avulla iäkkäät voivat asua itsenäisesti ja turvallisesti kauemmin kotona ja teknologialla tuetaan heidän omatoimisuuttansa, itsenäisyyttä ja yksityisyyttä. Yhteydenpitoa hoitajiin ja lääkäriin voidaan käyttää videoyhteyden välityksellä ns. etäyhteyden avulla. (Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023).

4.1 Kuntien eettinen valvonta ja kehitystyö

Vanhuspalvelulaki tuli voimaan 2013 ja sen tavoitteena on tukea ikääntyneen väestön hyvinvointia, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista. Tavoitteena on, että kaikilla ikääntyvillä ihmisillä on yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvään elämään ja vahvistaa ikääntyneiden osallistumista sekä väestö- että yksilötasolla sekä parantaa palvelujen saatavuutta. Lain tavoitteena on lisäksi parantaa palvelujen saatavuutta. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvluista 980/2012).

Kunnilla on velvollisuus laatia suunnitelma toimenpiteistään ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä iäkkäiden tarvitsemien palvelujen ja omaishoidon kehittämiseksi. Suunnitelmassa tulee pyrkiä turvaamaan ikääntyvän väestön asuminen kodeissaan palvelujen ja kuntouttavien toimenpiteiden avulla. Suunnitelman laatii kunnanvaltuusto osana kunnan strategista suunnittelua. (Vanhuspalvelulaki 980/2012).

4.2 Omavalvonta

Julkisissa vanhushpalveluissa on laadittava omavalvontasuunnitelma. Omavalvontasuunnitelma on palvelujen laadun ja kehittämisen päivittäinen työväline. (Valvira 2016). Vanhushpalvelulain § 23 mukaan omavalvontasuunnitelma pitää sisällään palvelujen laadun, turvallisuuden ja asianmukaisuuden. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012).

Omavalvontasuunnitelma on julkinen asiakirja, joka lisää toiminnan avoimuutta ja läpinäkyvyyttä. Omavalvontasuunnitelmaan kirjataan kaikki keskeiset toimenpiteet, joilla palvelujen tuottajat itse valvovat toimintayksikköjään, henkilökunnan toimintaa sekä tuottamiensa palvelujen laatua. Omavalvontasuunnitelma pitää olla toimintayksikössä kaikkien nähtävillä. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012).

Riskienhallinta kuuluu myös omavalvontaan. Omavalvontasuunnitelmasta ilmenee myös, miten toimitaan, kun palvelu ei jostain syystä toteudu sille asetettujen tavoitteiden mukaisesti tai asiakasturvallisuus uhkaa vaarantua. (Valvira 2016).

Hoidon laatua ja potilaiden oikeusturvaa parannetaan omavalvonnalla. Tarkoituksena on varmistaa, että hoito on laadukasta ja turvallista ja työntekijät toimivat sovittujen käytäntöjen mukaan. Yksikön esimies ja ylempi johto mahdollistavat olosuhteet, joissa asiakas- ja kehittämismyönteinen toimintakulttuuri on mahdollista. (Valvira 2019).

5 EETTISET PERIAATTEET VANHUSTYÖSSÄ

Lainsäädäntö, arvot ja ammattieettiset periaatteet antavat raamit vanhustyön eettiselle toiminnalle. Myös hoitajan omilla arvoilla ja toimintaperiaatteilla on suuri merkitys siihen, mitkä käsitykset hänellä on hyvästä kohtaamisesta ja ihmisyydestä. Arvot ja näkemykset hyvästä ja oikeasta muodostavat tärkeän osan ammatillisuuden ja ammatitieteen perustasta ja liittyvät etiikkaan ja eettisyyteen (Vuori-Klemilä, Lindroos,

Nevala & Virtanen 2005, 1). Hoitajien ammattieettiset ohjeet sekä työntekijän kyky eettiseen pohdintaan luovat perustan eettisille hyvälle käytännölle (Vuori-Klemilä, Lindroos, Nevala & Virtanen 2005, 19–20).

Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta, ETENE, on koonnut yhteen terveydenhuollon eettiset periaatteet, jotka luovat terveydenhuollon etiikan perusteet. Näitä periaatteita ovat oikeus hyvään hoitoon, ihmisarvon kunnioitus, itsemääräämisoikeus, oikeudenmukaisuus, hyvä ammattitaito ja hyvinvointia edistävä ilmapiiri, sekä yhteistyö ja keskinäinen arvonto. (ETENE 2001.)

Vanhusten hoitoa ja vanhenemista sekä ikääntyvän yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä tarkastellessa tulee huomioida perustavat eettiset periaatteet, kuten oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, hyvän tuottaminen ja vahingon välttäminen, itsemääräämisoikeus ja sen kunnioittaminen (Heikkinen ym. 2016, 549).

5.1 Hoitotyön eettiset periaatteet

Hoitajan työssä vaaditaan halua ja kykyä tunnistaa eettisiä kysymyksiä sekä ratkaista niitä. Hoitotyössä on tilanteita, joihin ei löydy yksiselitteisiä vastauksia, vaan hoitaja kokee ristiriitaa hyvän hoidon ja arjen toiminnan välissä. Ristiriita tilanteissa korostuu ammatillinen toiminta ja eettisten kysymysten pohdinta työyhteisössä. Eettinen toiminta edellyttää tietoisuutta omista arvoista ja suhteesta ammatin edellyttämiin arvoihin.

Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo. Kaikkia asukkaita kohtelemme kunnioittavasti, kauniisti ja ketään loukkaamatta. Jokainen asukas on meille yhtä arvokas ja on tärkeää ottaa huomioon jokaisen yksilölliset hengelliset- ja elämäntarkoitukselliset tarpeet. Edistämme erilaisuuden hyväksymistä sekä yhdenvertaisuutta ja sitoudumme yhteisiin sääntöihin, jotka luovat pohjan tasa-arvolle ja oikeudenmukaisuudelle.

Lainsäädäntö luo eettisen pohjan vähimmäistason. Lainsäädäntö asettaa kaikelle sosiaali- ja terveysalan toiminnalle puitteet. Näiden puitteiden sisällä tapahtuva

käytännön toiminnan toteuttaminen tapahtuu ensisijaisesti hoitohenkilökunnan ammattitaitoon perustuen. Myös ammattihenkilöiden toimintaa ohjaa ammattiryhmien omat eettiset periaatteet (Ylönen & Suhonen 2018, 30).

Vastuut ja velvollisuudet. Hoitovastuu ja –velvollisuus, hoivan sisällöt, kohdentuminen ja organisointi nostavat myös pintaan joukon eettisiä pohdintoja. Keskusteluja tulisi käydä ero vaihtoehtojen yhteiskunnallisista ehdoista ja niiden muutoksista. Vastuita ja velvollisuuksia on pohdittava myös yksilöiden ja yksilöllisten elämänkulkujen ja riskien näkökulmasta (Heikkinen ym. 2016, 551).

Itsemääräämisoikeus ja yksilöllisyys ovat moniulotteinen asia, johon vaikuttavat monet tekijät. Usein ihmiset, jotka ovat avun tarpeessa, joutuvat sopeutumaan ja joustamaan monissa asioissa.

Hoitotyössä joudutaan usein puuttumaan jossain määrin asiakkaan yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen. Työhön sisältyy asiakkaan avustamista päivittäisissä toiminnoissa, kuten pukeutumisessa, peseytymisessä ja wc-käynneillä. Hoitotyöhön liittyy sen luonteen vuoksi erityinen vastuu ja vallankäytön mahdollisuus. Vanhustyössä tämä vielä entisestään korostuu. (Vuori-Klemilä 2005, 19–20).

Perustuslain mukaan henkilökohtaista vapautta saa rajoittaa vain lakiin perustuen ilman mielivaltaa. (Suomen perustuslaki 1999/731).

Itsemääräämisoikeus on asiakkaan oikeus (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 1992/785). Tämä tarkoittaa mm. hoidosta päättämisestä yhdessä potilaan kanssa. Asiakkaalla on myös oltava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omien palveluiden suunnitteluun ja toteutumiseen (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812, 8 §).

”Iäkkäillä ihmisillä pitää iästä ja toimintakyvystä riippumatta olla mahdollisuus elää omanlaistaan hyvää elämää omissa yhteisöissään. Hyvä elämänlaatu ei ole pelkästään hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tai eriasteista hoidon ja huolenpidon tarpeen arviointia ja siihen vastaamista. Kyse on laajasti hyvän elämän edistämisestä eli hyvän

elämänlaadun, itsemääräämisoikeuden ja toimivan arjen turvaamisesta.” (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2017:6.)

Vanhus ja hoidon etiikka – raportin mukaan ihmisen itsemääräämisoikeuteen kuuluva yksityisyyden kunnioittaminen merkitsee usein pienten asioiden huomioimista. Niin kotona kuin laitoksessakin oikeus yksityisyyteen on myös vanhan ihmisen perustuslaillinen oikeus. (Heikkinen ym. 2016, 552).

Asukkaiden tasapuolinen kohtelu. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat oikeudenmukaisen yhteiskunnan tärkeimpiä arvoja. Ihmisten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevat säännökset muodostavat yhden keskeisimmistä ihmis- ja perusoikeuksien elementeistä.

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Yhdenvertaisuutta toteutetaan kieltämällä syrjintä ja edistämällä aktiivisesti yhdenvertaisuutta (Suomen perustuslaki 1999/731).

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) todetaan, että kaikkia Suomessa pysyvästi asuvia henkilöitä on hoidettava syrjimättä ja terveydenhuollon voimavarojen mukaan.

Hoito, hoiva ja kuntoutuminen. Oikeudenmukaisuuden ja itsemääräämisoikeuden ohella vanhojen ihmisten hoitoon liittyy monia eettisiä ongelmia. Vanhus ja hoidon etiikka- raportin mukaan eettisesti kestävä hoidon perusta on vanhan ihmisen kohtelu yksilönä. Tällöin hoito perustuu vanhuksen omiin tarpeisiin ja toiveisiin kunnioittaen hänen arvojaan ja arvostuksiaan. (Heikkinen ym. 2016, 522).

Verkostot ja omaiset. Asukas voi itse päättää kenelle hänen terveydentilaansa ja hoitoa koskevia tietoja voidaan antaa. Jos asukas ei pysty itse päättämään hoidostaan on saatava hänen laillisen edustajansa, lähiomaisen tai muun läheisen suostumus. Tavoitteena on, että omaisten mielipiteen avulla saadaan selville, mitä potilas itse halusi

hoidoltaan. Jos asukas on aiemmin tehnyt hoitotahdon ja se on luotettavasti tiedossa, sitä on noudatettava. (Valviran www-sivut 2019).

6 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ, TARKOITUS JA TAVOITE

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa aikaisempiin tutkimuksiin perustuen, millaisia eettisiä ongelmia vanhustyössä kohdataan ja millaista eettistä osaamista hoitajilta vaaditaan niiden ratkaisemiseksi.

Tavoitteena on aikaisempien tutkimusten avulla tarkastella sitä, miten eettistä osaamista on mahdollista kehittää vanhustyössä ja millainen merkitys eettisellä toimikunnalla voisi tässä kehittämistyössä olla.

Opinnäytetyön Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia eettisiä ongelmia kohdataan vanhustyössä?
2. Mitkä eettiseen osaamiseen liittyvät tekijät nousevat vanhustyössä?
3. Millä keinoin eettistä osaamista voidaan kehittää?

6.1 Menetelmänä kirjallisuuskatsaus

Tässä opinnäytetyössä hyödynnetään tutkimusmetodina kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmetodi, jossa tutkitaan tehtyä tutkimusta ja kootaan yhteen aiemmin tehtyjen tutkimuksien tuloksia. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan kartoittaa kokonaiskuva aihepiiristä tehdystä tutkimuksesta. (Salminen 2011, 4).

Kirjallisuuskatsaus ei ole tutkimusmetodina yhtenäinen, vaan se voidaan jakaa kolmeen perustyyppiin, joita ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. Tässä tutkimuksessa käytetään metodina kuvailevaa eli traditionaalista kirjallisuuskatsausta ja tarkoituksena on kartoittaa aihepiiristä viime vuosina tehtyä tutkimusta. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan pitää

yleiskatsauksena ilman tiukkoja sääntöjä ja se on yksi yleisimmin käytetyistä kirjallisuuskatsauksen perustyypeistä. (Salminen 2011, 6; Suhonen et al. 2016, 9.)

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa käytettyjä tutkimusaineistoja ei ole tarpeen seuloa yhtä tarkasti kuin esimerkiksi systemaattisessa katsauksessa. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykset voivat myös olla väljempiä kuin systemaattisessa katsauksessa tai meta-analyysissä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voi toimia itsenäisenä metodina, mutta sitä voidaan myös hyödyntää tuomaan esille uusia ilmiöitä systemaattista kirjallisuuskatsausta varten. (Salminen 2011, 6, 8.)

Traditionaalinen, kuvaileva kirjallisuuskatsaus soveltuu hyvin tämän kirjallisuuskatsauksen metodiksi, koska tarkoituksena on kuvata ilmiötä monipuolisesti ja saada mahdollisimman monipuolista ja laajaa tietoa aihepiiristä. (Salminen 2011, 8; Suhonen et al. 2016, 9.)

6.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Kirjallisuuskatsauksen teko etenee aineiston valinnan jälkeen analyysivaiheeseen. Aineiston käsittelyn tavoitteena on mahdollisimman kattava ja luotettava kuva tutkittavasta aiheesta. Tärkeää on, että käsittely vastaa opinnäytetyön tarkoitukseen ja valittu menetelmä on perusteltavissa. (Kangasniemi & Pölkki 2016, 80.)

Kirjallisuuskatsauksessa kerätyn aineiston analysointi toteutettiin sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on yksittäinen metodi, myös väljä teoreettinen kehys, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysi on ikään kuin perusanalyysimenetelmä ja se soveltuu hyvin myös kirjallisuuskatsauksen aineiston analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103,139,189).

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

7.1 Aineiston keruu

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää aikaisempien tutkimusten valossa, millaisia vanhustyössä kohdatut eettiset ongelmat ovat sekä millaista eettistä osaamista tarvitaan ongelmien kohtaamisessa ja ratkaisemisessa.

Lisäksi tarkoituksena on perehtyä siihen, mikä on eettinen toimikunta vanhustyön kontekstissa ja millainen merkitys sillä voisi olla eettisten ongelmien ratkaisemisessa. Opinnäytetyö toteutetaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jolloin tutkimusaineistona toimii aikaisemmat tutkimukset. Tavoitteena on tutkimustulosten avulla kehittää eettistä osaamista ja pohtia millainen merkitys eettisellä toimikunnalla voisi olla vanhustyössä.

Opinnäytetyössä käsitellään eettisiä ongelmia, eettistä osaamista ja eettistä toimikuntaa. Kaikki nämä käsitteet ovat haasteellisia, koska niille ei ole yksiselitteistä määritelmää.

7.2 Viimeisimmän kirjallisuuden ja tutkimusaineiston avaaminen

Tässä opinnäytetyössä on avattu kahta kyselytutkimusta ja yhtä etiikan syväanalyysiä, jotka tarkastelevat vanhusten hoidon etiikkaa eri näkökulmista.

Tutkimus1: Ethical challenges in nursing homes-staff's opinions and experiences with systematic ethics meetings with participation of resident's relatives. (Bolling ym., 2015).

Tutkimus2: Halusin toimia oikein. Mikä on oikein. Vanhustyöntekijöiden kokemia eettisiä ongelmia. (Sarvimäki ym., 2014).

Tutkimus3: Ethical competence: A concept analysis. (Kulju ym., 2016).

Tutkimus 1 on toteutettu Norjassa ja siinä oli vastaajina 93 vanhainkodin työntekijää. Sen tarkoituksena oli selvittää vanhainkotien työntekijöiden mielipiteitä ja kokemuksia heidän kohtaamistaan eettisistä haasteista, sekä mitä keskustelua nämä aiheuttavat työpaikoilla. Tutkimus osoittaa, että valtaosa työntekijöistä on kohdannut eettisiä haasteita työssään ja että valtaosa työntekijöistä toivoo lisää eettisyyteen liittyviä koulutusta sekä eettisiin haasteisiin liittyviä keskustelujä.

Tutkimus 2 on toteutettu Suomessa ja siinä oli 123 vastaajaa, joista enemmistö oli perus- tai lähihoitajia (26 %), osastonhoitajia (21 %), sairaanhoitajia (20 %) ja ylihoitajia (13 %). Tutkimus tehtiin avoimella kyselylomakkeella, jossa 123 etiikan kurssille osallistuvaa kuvaili 151 eettistä ongelmaa. Suurimman ongelmaryhmän muodostivat suhteet omaisiin ja kollegoihin (43 %), seuraavana hoidolliset ongelmat (25 %) ja taloudelliset ongelmat (21 %) ja potilaan oikeuksia koskevat ongelmat (11 %). Eettisestä valveutuneisuudesta huolimatta, tulosten mukaan kaikki osallistujat olivat kokeneet eettisiä haasteita työssään.

Tutkimus 3 on syväanalyysi 18 tieteellisestä artikkelista, jossa eettistä osaamista on lähestytty eri näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena oli luoda kattava määritelmä terveydenhuollon eettisyydestä. Analyysin tulokset muodostivat lähestymistavan terveydenhuollon työntekijöiden eettisen osaamisen mittaamiselle ja eettisyyden kehittämisen tukemiseen.

7.3 Tutkimusaineiston analysointi

Kirjallisuuskatsauksen teko etenee aineiston valinnan jälkeen analyysivaiheeseen. Aineiston käsittelyn tavoitteena on mahdollisimman kattava ja luotettava kuva tutkittavasta aiheesta. Tärkeää on, että käsittely vastaa opinnäytetyön tarkoitukseen ja valittu menetelmä on perusteltavissa. (Kangasniemi & Pölkki 2016, 80.)

Kirjallisuuskatsauksessa kerätyn aineiston analysointi toteutettiin sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on yksittäinen metodi, sekä väljä teoreettinen kehys, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysi on ikään kuin

perusanalyysimenetelmä ja se soveltuu hyvin myös kirjallisuuskatsauksen aineiston analyysiin. (Tuomi& Sarajärvi 2018, 103,139,189).

8 SYNTEESI KIRJALLISUUSKATSAUKSEN AINEISTOSTA

8.1 Millaisia eettisiä ongelmia kohdataan viimeisessä vanhustyön tutkimuksessa

Tutkimus (1) mukaan valtaosa 93 vastanneesta hoitajasta on tutkimusten mukaan kohdannut eettisiä ongelmia vanhustyössä. 90 % hoitajista oli kohdannut työssään eettisiä haasteita hoitokodissa työskennellessään ja 91 % hoitajista koki eettiset ongelmat taakaksi. Eettisten ongelmien suurimmiksi tekijöiksi koettiin resurssien puute, ajan puute, elämän loppuvaiheen kysymykset sekä rajoittamisen keinot. Tutkimuksesta 2 (Sarvimäki ym., 2004), joka on myös toteutettu hoitotyöntekijöiden kysely tutkimuksena, puolestaan käy ilmi, että tutkimuksen 123vastaajaa on ottanut esille yhteensä 151 vanhustyötä koskevaa eettistä ongelmaa. Eettiset ongelmat ovat vanhustyössä hyvin laaja-alainen haaste.

Tutkimuksen (2) mukaan suurin osa (43 %), eettisistä ongelmista koostuu sosiaalisista ongelmista, joko henkilökunnan keskinäisistä ongelmista tai vuorovaikutussuhteista omaisiin. Työntekijöiden keskinäiset ongelmat liittyvät ammatilliseen työskentelyyn, pääasiassa rajojen rikkomiseen, toisten työntekijöiden kohteluun ja huomioon ottamiseen. Työntekijän työtavoissa esimerkiksi nähdään huomautettavaa tai valtaa käytetään väärin, ollaan epäkohteliaita ja syytellään toisia. Henkilökunnan keskinäisistä ongelmista muodostuu eettinen ongelma siten, että hoito saattaa vaarantua työyhteisön ongelmien takia. Kanssakäyminen omaisten kanssa saattaa aiheuttaa myös eettisiä haasteita. Toisaalta omaisia täytyy tukea ja ymmärtää, mutta toisinaan omaisen osallistuu hoitoon vaatien liikaa ja unohtaa asukkaan edun. Omaisten kanssa eettinen ongelma muodostuu potilaan oikeuksista ja hyvän hoidon hämärtymisestä (Sarvimäki ym., 2004).

Toiseksi suurimmaksi ongelmaksi Tutkimuksessa 2 nousee hoitoon liittyvät ongelmat, (25 %) vastanneista. Näissä ongelmissa on tilanne, joihin työntekijällä ei ole eettisesti oikeaa ja yksiselitteistä ratkaisua. Kysymys on, onko jokin teko, päätös tai ratkaisu oikein vai rikkooko se jotakin arvoa. Syitä tällaisiin eettisiin ongelmiin on monia, työntekijällä ei ole riittävää osaamista tai tietotaitoa tai ongelmaa ei ole osattu etukäteen ajatella (Sarvimäki ym., 2004).

Tutkimuksessa 2 mainitaan ongelmana myös taloudelliset haasteet (21 %) 123:sta vastanneista. Säästäminen, ylipaikat ja rutiinityöskentely vaikuttavat heikentävästi hoidon laadukkuuteen. Eettinen ongelma muodostuu siitä, ettei hoidon hyvää tasoa voida ylläpitää kaikilla vanhustyön sektoreilla (Sarvimäki ym., 2004).

8.2 Mitkä eettiseen osaamiseen liittyvät tekijät nousevat viimeaikaisten tutkimusten perusteella esiin?

Eettinen osaaminen on nähty tärkeäksi osaksi hoitohenkilökunnan ammatillista osaamista kaikissa kolmessa tutkimuksessa. Tutkimuksen (3) mukaan eettinen osaaminen koostuu eri ulottuvuuksista. Eri ulottuvuudet voidaan tiivistää seuraaviin tekijöihin: persoonan lujuus, eettinen tietoisuus, taito tehdä moraalista arviointia ja halu tehdä hyvää. (Kulju ym., 2016).

Tutkimuksen (3) mukaan luonteen lujuus, eli halu tehdä hyvää on eettisen osaamisen ydinosa. Ilman luonteen lujutusta hoitajalla ei ole halua tehdä oikein, sitä mikä on oikein, eikä rohkeutta tehdä sitä minkä tietää olevan oikein. (Kulju ym., 2016).

Eettinen tietoisuus tarkoittaa kykyä olla herkkä ja havainnoida eettiset ongelmat, tilanteissa, joissa on vaikea tietää mikä on oikein ja mikä väärin. Lisäksi hoitajilla pitää olla riittävästi havainnointikykyä tunnistaa asukkaiden yksilölliset tarpeet, sekä sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustasta johtuvat hoitoon vaikuttavat tekijät. (Kulju ym., 2016).

Eettisesti osaavalla hoitajalla pitää olla kykyä tehdä moraalista arviointia, ajatella ja toimia avoimesti. Myös kyky pohtia asioita kriittisesti, arvoja, periaatteita ja tarpeita ajatellen ja tehdä eettisiä päätöksiä johdonmukaisesti. Tällainen eettisesti osaava

henkilö kykenee toimimaan itsenäisesti eettisesti haastavissa tilanteissa. (Kulju ym.,2016).

Halu tehdä hyvää on oleellinen asia hoitajalla. Eettisesti osaavalla hoitajalla pitää olla halu tehdä hyvää, ilman tätä eettisen osaamisen ulottuvuudet jäävät turhiksi. (Kulju ym., 2016).

8.3 Millä keinoin eettistä osaamista voidaan kehittää?

Eettinen osaaminen on nähty tärkeäksi osaksi hoitohenkilökunnan ammatillista osaamista. *Tutkimuksen 1* mukaan 86 % vastanneista toivoisi henkilökunnalle systemaattista koulutusta työpaikoilla. Lisäksi toivottiin aikaa eettisiin kysymyksiin liittyville keskusteluille 86 % vastanneista. Mahdollisuutta neuvoa etiikan asiantuntijoilta toivoi 78 % vastanneista, kun eettiseltä toimikunnalta tai asiantuntijoilta neuvoa toivoi 27 % ja 6 %. (Bolling ym. 2016).

Tutkimuksessa 1 kartoitettiin myös eettisiin haasteisiin liittyviä tapaamisia. Tutkimuksessa eettisessä tapaamisessa käsiteltiin elämää pidentävien hoitojen esim. dialyysin jatkamisesta tai lopettamisesta ja päätöksiä elvyttämättä jättämisestä.

Tutkimuksen 2 mukaan eettistä tietoisuutta kehitetään työpaikoilla säännöllisillä keskusteluilla vanhustyötä ohjaavista arvoista. Asioista keskustellaan eri näkökulmista ja pohditaan, mikä on eettisesti, taloudellisesti hyvää vanhustyötä. Tärkeää on pohtia miten taataan oikeudenmukaisuus, turvallisuus, asiakaslähtöisyys, asiakkaan kunnioittaminen, luottamuksellisuus, oikeudenmukaisuus, tasapuolisuus ja työyhteisön kehittyminen ammatillisesti. Laadukas toiminta edellyttää riittäviä henkilöresursseja, eikä eettisiä tavoitteita pystytä saavuttamaan ilman riittäviä ja oikein kohdennettuja koulutus- ja perehdytyskursseja. (Sarvimäki ym., 2014).

Tutkimuksessa 2 tuli myös esille kuusi kehittämissuosituksia toiminnan kehittämiseksi eettisempään suuntaan.

Suositus vanhustyön arvojen ja tavoitteiden tarkistamisesta tuo esiin eettisen tietoisuuden nostamisen säännöllisillä keskusteluilla vanhustyötä koskevista arvoista. Näissä keskusteluissa olisi hyvä pohtia yhdessä mikä on eettisesti, taloudellisesti ja tieteellisesti hyvä vanhustyö.

Suositus henkilöstön johtamisesta ja kehittämisestä esittää, että henkilöstön osaamista tulisi pitää kehitettävänä resurssina. Tämän takia tulisi säännöllisesti pitää työntekijän ja esimiehen välillä kahdenkeskisiä kehityskeskusteluja mm. työn tavoitteista ja koulutustarpeista. Lisäksi olisi hyvä, jos työyhteisössä tehtäisiin osaamiskartoitus työntekijä- ja työyksikkö kohtaisesti.

Suositus toimintaperiaatteista ja kirjallisista ohjeista toteaa, että palvelujen sisällöstä tulee olla selkeä käsitys ja yhteisistä toimintaperiaatteista tulee olla päätökset. Suosituksena toimintaa tukevien ohjeiden tarkistaminen ja vanhojen ohjeiden päivittäminen. Pehdytyskansioiden ja toimintaohjeiden tulee olla ajan tasalla ja kaikkien nähtävissä.

Suositus tiloista ja laitteista nostaa tärkeäksi tilojen ja laitteiden tason, niiden tulee vastata työn vaatimuksia ja turvallisuutta. Esimerkiksi tilojen pitää olla riittävän väljät asukkaiden kuntouttavaan toimintaan ja apuvälineiden tulee olla tarkoituksenmukaiset ja turvalliset.

Suositus vanhuksen hoidosta ja palvelujen kehittämisestä perustuu siihen, että toiminnan tulee perustua asiakaslähtöisyyteen. Hyvän hoidon ja palvelun tulee perustua tarpeenmukaiseen ja yhdessä vanhuksen ja omaisten kanssa suunniteltuun hoitoon. Omahoitajan tärkeänä tehtävänä on pitää aktiivisesti yhteyttä omaisiin. Suositus laadunhallinnan kehittämisestä toteaa, että laatusuositukset voidaan ottaa käyttöön vain organisoimalla systemaattinen laatutyöskentely ja seuranta.

Tutkimuksen 3 mukaan eettisen osaamisen eri tekijöiden tunnistaminen auttaa kehittämään hoitajien eettistä osaamista ja mahdollistaa eettisen koulutuksen kohdentumisen oikeisiin asioihin. (Kulju ym., 2016). Nämä eettiset osaamiset voidaan jakaa neljään näkökulmaan ja näistä voidaan alkaa kehittää eettistä osaamista. Nämä ovat

inhimillinen kasvu, eettinen tietotaito, henkilökunnan koulutus ja henkilökunnan arviointi (Kulju ym. 2016).

Inhimillinen kasvu voidaan jakaa neljään osaan, moraalinen havainnointikyky, moraalinen harkintakyky, moraalinen motivaatio ja moraalinen luonteenlujuus, näitä kaikkia tarvitaan eettiseen päätöksentekoon ja toimintaan (Kulju ym. 2016).

Eettinen tietotaito määritellään psykologiseksi taidoksi, jonka avulla pystyy havainnoimaan eri tilanteissa esiin nousevia eettisiä kysymyksiä, ymmärtämään oma vastuu näissä tilanteissa, sekä toimimaan kun haastava tilanne sitä vaatii. (Kulju ym. 2016).

Hoitohenkilökunnan koulutus ja arviointi ovat käytännönläheisiä näkökulmia eettisen osaamisen kehittämiseen. Hoitohenkilökunnan koulutuksen näkökulmasta eettinen osaaminen kehittyy tiedon lisääntymisen, käytännön harjoittelun ja kokemuksen myötä (Kulju 2016).

Henkilökunnan osaamista ja ammatillisuutta tuetaan täydennys- ja lisäkoulutuksen avulla. Koulutukset lisäävät ammattitaitoa ja eettistä osaamista. Osaamista varmennetaan toimintaan liittyvillä testeillä ja kursseilla, jotka uusitaan säännöllisesti. Henkilökunnan erityistaitoja huomioidaan ja heitä kannustetaan käyttämään niitä. Asiakas-tyytyväisyyskyselyiden avulla pyritään kehittämään toimintaa kyselyvastausten pohjalta. Asiakaspalautteita kerätään säännöllisesti ja niihin vastataan mahdollisimman nopeasti.

Työyhteisössä tulee käydä myös säännöllisesti kehityskeskustelut, kahden kesken esimiehen ja työntekijän välillä. Kehityskeskusteluissa luodaan tavoitteet seuraavalle vuodelle ja arvioidaan työntekijän edellisen vuoden tavoitteiden toteutumista.

Uuden henkilöstön ja opiskelijoiden osaamista tuetaan perehdytyksen avulla. Jokaisella työpaikalla tulee olla perehdytysohjelma, jota noudatetaan. Perehdyttäviin asioihin kuuluvia asioita ovat; työpaikan toiminnan avaaminen, työvälineet ja turvallisuus. Perehdytyksestä vastaa esimies, joka voi jakaa perehdytyksen eri osa-alueet perehdyttäväksi työntekijöille.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vaikeisiin eettisiin haasteisiin tulisi vastata eettisten tapaamisten tai toimikuntien kautta. Eettinen pohdinta työyhteisössä on tarpeen, eikä se voi olla yksittäisten ihmisten varassa. Eettisyys sekä arvot voivat tarkoittaa eri ihmisille eri asioita, siksi keskustelu näistä on tärkeää.

Eettiset tapaamiset tai eettiset kokoukset koostuvat moniammatillisesta työryhmästä. Olennaista on, että eettisissä tapaamisissa on vetäjä, joka johdattaa keskustelua eteenpäin sekä huolehtii, että jokaisella osallistujalla on mahdollisuus esittää omat mielipiteet ja näkemykset asiasta. Ajatuksia tai kysymyksiä eettisistä asioista voi tuoda eettiselle työryhmälle kuka tahansa; asukas, omainen tai henkilökunnan jäsen. Tapaamisissa voidaan käsitellä asukkaan hoitoon tai palveluun liittyviä asioita tai työyhteisöä koskevia haasteita. Tavoitteena on aina edistää asukkaan etua ja oikeutta vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin ja itsemääräämisoikeuteen, sekä huolehtia siitä, että asukkaan ääni tulee kuulluksi.

9 ARVIOIVA POHDINTA

Tulosten perusteella systemaattinen, eli järjestelmällinen lähestymistapa eettisten kysymysten käsittelyyn on tarpeellinen vanhustenhoidossa. Eettinen päätöksenteko perustuu tietotaitoon, kollegiaalisuuteen ja arvoriitojen ratkaisemiseen. Eettistä osaamista voidaan kehittää, kun eettiset ongelmat tunnistetaan. Vaikeita eettisiä ongelmia on muun muassa tilanteet, joissa hoitaja joutuu tekemään päätöksiä asukkaan puolesta. Eettisiä ongelmia voi myös syntyä, kun työntekijöiden välillä on ristiriitoja eettisestä työskentelytavasta, esimerkiksi asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Työyhteisön eettisen perustan tulisi olla mahdollisimman yksimielinen ja jokaisella työntekijällä tulisi olla mahdollisuus omaan mielipiteeseen ja tätä kautta parantaa hoitotyön laatua. Hyvinvoiva työyhteisö vaikuttaa asukkaiden saamaan hoidon ja palvelun laatuun.

Eettisistä asioista ja ongelmista on tärkeää keskustella työyhteisössä ja niitä tulee pitää jatkuvasti ”pinnalla”. Mielestäni on tärkeää, että eettistä toimintamallia ja käytäntöjä kehitetään niin, että ne olisivat käytössä kaikissa hoitokodeissa missä asuu ikäihmisiä.

Etiikka ja eettiset kysymykset koskettavat jokaista vanhustenhoidossa työskentelevää työntekijää joka päivä toiminnassamme. Tavoitteena on aina edistää asukkaan etua ja oikeutta vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon ja itsemääräämisoikeuteen. Työyhteisössä on tärkeää saada eettiset keskustelut avoimiksi ja jokapäiväisiksi, ilman syyllistävää ilmapiiriä.

Eettisen työskentelyn ja eettisen toimikunnan tavoitteena on esimerkiksi edistää asukkaan etua ja oikeutta vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon ja itsemääräämisoikeuteen. Eettisistä asioista avoin keskustelu, eettisten ongelmien näkyväksi tekeminen voivat parantaa hoitotyön laatua.

Etiikan voi nähdä myös muutospohdinnan välineenä. Miten voimme toimia toisin, tehdä asiat paremmin kuin aikaisemmin ja millaisia resursseja tämä edellyttää? Mielestäni on tärkeää, että systemaattista toimintamallia ja käytäntöjä kehitetään niin, että ne olisivat käytössä kaikissa hoitokodeissa, ikäihmisten parissa tehtävässä työssä.

Opinnäytetyön tekeminen oli ajoittain haastavaa, mutta mielenkiintoista. Minua kiinnostaa eettisten asioiden pohtiminen ja avoin keskustelu niistä. Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena on saada hoitajat keskustelemaan avoimesti eettisistä ongelmista ja eettisten ongelmien näkyväksi tekemisellä parantaa hoitotyön laatua. Keskeistä on, että vanhustyössä toteutuvat oikeudenmukaisuus, luottamuksellisuus, turvallisuus, kunnioittaminen, tasapuolisuus ja asiakaslähtöisyys.

Käytännön hoitotyön perusteella mielestäni on tärkeää kiinnittää huomiota asukkaiden omanlaisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja se onnistuu parhaiten, kun hoitajalla on halu tehdä hyvää. Hoitajan pitää olla herkkä ja pystyä havainnoimaan mikä on oikein ja mikä väärin. Esimerkiksi asukkaan ja omaisten toiveet eivät aina kohtaa ja omainen voi unohtaa asukkaan edun. Silloin on tärkeää keskustella omaisten kanssa ja perustella asia myös eettisestä näkökulmasta.

Opinnäytetyötä voisi kehittää eteenpäin, pohtimalla millainen merkitys eettisellä toimikunnalla on eettisen osaamisen kehittämisessä. Arvomaailmaa, toisten huomioimista ja eettistä osaamista voisi kehittää eettisen työryhmän perustamisella omalle osastolle ja käymällä eettistä pohdintaa asukkaiden ja työntekijöiden kanssa kerran kuukaudessa.

LÄHTEET

Bolling G, Schmidt G, Rosland JH, Heller A. (2015). Ethical challenges in nursing homes-staffs opinions and experiences with systematic ethics meetings with participation of residents relatives.

Etene. (2001) ETENE-julkaisu 1, Terveysthuollon yhteinen arvopohja, yhteiset tavoitteet ja periaatteet. <https://etene.fi/julkaisut/2001>

Etene. (2008). ETENE-julkaisu 20, Vanhus ja hoidon etiikka. <https://etene.fi/julkaisut/2008>

Etene. (2011). ETENE-julkaisu 32, Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. <https://etene.fi/julkaisut/2011>

Heikkinen E., Jyrkämä J., & Rantanen T. 2016. Gerontologia. 3–4 painos. Saarijärven Offset Oy.

Kangasniemi M & Pölkki T. (2016). Aineiston käsittely: Kirjallisuuskatsauksen ydin.

Kulju K, Stolt M, Suhonen R, Leino-Kilpi H. (2016). Ethical competence, A concept analysis. Nurs Ethics.

Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023). Tavoitteena ikäystävällinen Suomi. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162455>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 980/2012. Viitattu 20.1.2021
<https://finlex.fi/fi/laki/2012/20120980>

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. Viitattu
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Viitattu

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Leino-Kilpi, H & Välimäki, M. (2012) Etiikka hoitotyössä (5–7). Helsinki, WSOY oppimateriaalit.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja, opetusjulkaisuja 62, julkisjohtaminen 4. Vaasan yliopisto, Vaasa.

Sarvimäki, A., Simonen M., Parviainen T.2004. Halusin toimia oikein. Mikä on oikein? Vanhustyöntekijöiden kokemia eettisiä ongelmia. Ikäinstituutin raportteja 1/2004. <https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2016/11/Rap-1-2004-pdf.pdf>

Saukko. T. 2016 Turun kaupungin vanhusten asumispalveluiden lähi- ja sairaanhoitajien näkemykset hoitotyön eettisyydestä. AMK- Opinnäytetyö 2016. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Viitattu 5.8.2019. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016111616323>

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2017). Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80132/06_2017_Laatusuositus_fi_kansilla.bdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 20.2.2021. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

Suomen perustuslaki 199/731. Viitattu 11.10.2020.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Talentia Etiikkaopas. (2017). Arki, arvot ja etiikka Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf

THL. (2020). Hyvinvointia vanhuuteen. Viitattu 20.2.2021. <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/hyvinvointia-vanhuuteen>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valvira. (2016). Omavalvonta sosiaalipalveluissa. Viitattu 11.12.2019. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>

Valvira. (2018). Omaisten oikeudet. Viitattu 11.12.2019. https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/potilaan-asema-ja-oikeudet-oikeudet/omaisten_oikeudet

Valvira. (2019). Omavalvonta on asiakas- ja potilasturvallisuustyön perusta. Viitattu 25.2.2021. <https://www.valvira.fi/-/omavalvonta-on-asiakas-ja-potilasturvallisuustyon-perusta>

Vanhuspalvelulaki 980/2012.

Vuori-Klemilä, A., Lindroos, S., Nevala, S. & Virtanen, J. 2005. Ihmisen hyvä. Etiikka lähihoitotyössä. Helsinki, WSOY.

Ylönen, M., Suhonen, R., Halin, J., Meriruoho, T. 2018. Asiakkuus sote:ssa ikääntyneen asiakkaan näkökulma. Turku: Suomen Yliopistopaino Oy.